

OMÓWIENIE WYDWNICTW ŹRÓDŁOWYCH

**ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW POWSTAŃ
ŚLĄSKICH. TOM 3, CZĘŚĆ 1, styczeń—maj
1921. OPRACOWALI: Jan Przewłocki i
Władysław Zieliński. Wrocław—Warszawa—
Kraków 1974, s. 452.**

Część 1 tomu trzeciego¹ przekazów źródłowych obejmuje ważny okres dla rozwoju sytuacji na Górnym Śląsku. Wydawcy zamieścili tu archiwalia wytworzone od 2 stycznia do 2 maja 1921 roku, a więc na przestrzeni 4 miesięcy. W tym właśnie czasie zamyka się niejako geneza III powstania śląskiego. Nie ulega wątpliwości początkowo sprawy związane z plebiscytem. Ogłoszony przez Międzysojuszniczą komisję Rządzącą i Plebiscytową, miał stworzyć drogę do wypowiedzenia się ludności Górnego Śląska co do przynależności. Niepomyślna dla strony polskiej wyniki plebiscytu z 20 marca 1921 roku zdecydowały o rozwoju aktywnego przygotowania do akcji zbrojnej.

Zamieszczone przez wydawców źródła mówią o rozwoju sytuacji na Górnym Śląsku, stanowisku władz polskich, francuskich, angielskich i niemieckich oraz ich postanowieniach i przedsięwzięciach. Duża grupa źródeł dotyczy działalności ruchu robotniczego na tym terenie. Wśród ogłoszonych drukiem 198 przekazów znajdują się memoriały, komunikaty, sprawozdania, rozkazy, plany, meldunki i telegramy.

---

¹ Poprzednie tomy omówiono w Biuletynie nr 1, 1969 (s. 176—178) i nr 3, 1971 (s. 178—179).

Materiały archiwalne uzupełniają też przedruki artykułów prasowych.

Omawiając wydawnictwo źródłowe zwrócić można uwagę na szereg interesujących przekazów dotyczących intensywnych przygotowań do plebiscytu. Wartość poznawczą ma telegram francuskiego ministra spraw zagranicznych z 21.02.1921 roku do przewodniczącego Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej urzędującej w Opolu intonujący o decyzji Rady Najwyższej w sprawie terminu głosowania na Górnym Śląsku (s. 134). Do tego problemu nawiązuje też raport konsula generalnego RP w Opolu z 22.02.1921 roku (s. 136). Dalej wskazać należy na list Wojciecha Korfantego, również z tą datą, wyrażający protest ludności polskiej z powodu dopuszczenia przez aliantów tzw. emigrantów niemieckich do wspólnego głosowania ze stałymi mieszkańcami Górnego Śląska. Polski komisarz plebiscytowy pisze do przewodniczącego Międzysojuszniczej Komisji wyraźnie, że wydał odpowiednie polecenia zachowania spokoju, jednak nie jest pewien czy zostanie wysłuchany. „Jeśli głosowanie jednoczesne — czytamy — stanie się powodem rozruchów, to odpowiedzialność za to spadnie na tych, którzy mimo zapewnień uprzednich nie zawahali się przed daniem umysłom już podnieconym nowego powodu do zdenerwowania” (s. 139).

Istotne sprawy znalazły swoje odbicie również w szeregu innych źródłach ogłoszonych drukiem. Można jeszcze wskazać na: odezwę komisarza plebiscytowego do społeczeństwa górnośląskiego o warunkach głosowania i nawołującą do zachowania spokoju (s. 139); pismo ministra spraw zagranicznych do konsula RP w Opolu o stanowisku władz polskich w sprawie głosowania (s. 144); rozporządzenie Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej z 3.03.1921 roku dotyczące porządku publicznego w okresie plebiscytowym (s. 165) oraz raport informacyjny Wydziału Plebiscytowego Oddziału II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych z 14.03. o sytuacji na Górnym Śląsku (s. 198). Szczególnego znaczenia dla badań nabiera przekaz źródłowy w postaci planu obrony terenu plebiscytowego Górnego Śląska z 13.03. opracowany przez Dowództwo Obrony Plebiscytu. Dokument ten zawiera charakterystykę terenu plebiscytowego, podaje stan sił niemieckich oraz ich zamiar, informuje o siłach własnych i możliwościach działań obronnych (s. 187).

Sygnalizowany wyżej problem zamyka grupa przekazów informujących o

samym przebiegu głosowania. Przede wszystkim wskazać należy na ważną tabelę obrazującą pełne zestawienie wyników plebiscytu w dniu 20.03., które było jednak niepomysłne dla Polski (47,3% za Niemcami 52,7%). Z tym problemem wiąże się — meldunek informacyjno-polityczny Dowództwa Okręgu Generalnego w Krakowie do Oddziału II Sztabu MSWojsk. o przebiegu głosowania (s. 237) oraz odezwa Korfantego nawołująca a do zachowania spokoju w oczekiwaniu decyzji aliantów (s. 239).

W omawianym wydawnictwie zdecydowanie górują materiały dotyczące spraw wojskowych, rozwijających się na terenie Górnego Śląska. Są to przekazy, które naświetlają strukturę oddziałów powstańczych, formy ich działania, uzbrojenie i zaopatrzenia. Pozwalają też poznać zaangażowanie władz wojskowych w Warszawie w sprawy pomocy i przygotowania ruchu zbrojnego.

Dla badań naukowych wartość poznawczą mają: rozkaz nr 1 dowódcy Obropny Plebiscytu z 2.01. informujący o zadaniach i celach organizacji (s. 17), ogólny plan operacyjny akcji destrukcyjnej na terenie Górnego Śląska (s. 21), rozkaz DOP z 16.01. ustalający zakres działania sztabu organizacji wojskowej (s. 45) oraz projekt reorganizacji Centrali Wychowania Fizycznego z 20.01., który w głównych swych założeniach zmierzał do rozbudowy organizacji wojskowej i wzmocnienia jej gotowości bojowej (s. 51). Dalszą wartość poznawczą ma raport sytuacyjny DOP z 5.03. informujący o stanie organizacji wojskowej na Górnym Śląsku. Jak z tego przekazu wynika w dniu 28.02.1921 roku organizacja liczyła 30 tys. członków; najsilniejsze były wówczas okręgi katowicki, bytomski i raciborski (s. 170).

Szczególne znaczenia nabierają przekazy archiwalne wytworzone w okresie plebiscytowym. Tak więc wymienić tu można ważną depeszę ministra spraw wojskowych do dowódcy Okręgu Generalnego w Poznaniu z 23.03. informującą o decyzji Rady Ministrów w sprawie zachowania tajnego charakteru górnośląskiego organizacji wojskowej oraz utrzymania spokoju (s. 246). Podobnej treści są też następne pozycja ogłoszone drukiem — rozkazy i telegramy wydane przez najwyższe czynniki wojskowe w Warszawie (s. 248—250). Wiele źródeł wskazuje na podjęcie w terenie odpowiednich przedsięwzięć zmierzających do rozbudowy planu działalności bojowej. Meldunki i raporty informują o panujących nastrojach wśród ludności (s.

257—263). Sytuację na Górnym Śląsku omawia również komunikat Oddziału II Sztabu MSWojsk. (s. 266).

Aktywną działalność w zakresie przygotowań zbrojnych sygnalizują archiwalia wytworzone w miesiącu kwietniu. Warto więc tu wskazać na kilka wybranych przekazów źródłowych. Tak więc interesujące jest pismo Dowództwa Obrony Plebiscytu do Oddziału II Sztabu MSWojsk. o uzbrojeniu organizacji górnośląskiej (s. 300). W dokumencie z 21.04. naświetlono strukturę Sztabu DOP (s. 353). Istotne znaczenie dla badacza ma rozkaz operacyjny nr DOP z 22.04. ustalający zadania dla całej organizacji. Podano w tym przekazie główny zamiar dowództwa, podział sił własnych i zadania poszczególnych odcinków (s. 360).

Oddzielnie wskazać należy jeszcze na kilka szczególnie ważnych dokumentów. Są to: rozkaz ministra spraw wojskowych z 26.04. podporządkowujący dowódcę organizacji górnośląskiej w sprawach politycznych komisarzowi Korfantemu (s. 374); rozkaz organizacyjny nr 1 DOP (również z tą datą) o podziale sił na trzy grupy (s. 375); rozkaz organizacyjny nr 3 z 29.04. o likwidacji Głównego Inspektoratu DOP (s. 377) oraz raport wysłany do MSWojsk. o sytuacji i planach akcji zbrojnej na Górnym Śląsku (s. 384). Ostatnie kilka dni przed wybuchem powstania obrazują m.in.: zapisy rozmów hughesowych przeprowadzonych pomiędzy czynnikami wojskowymi i politycznymi Górnego Śląska a Warszawą (s. 387—390), rozkaz dowódcy DOP z 1.05. o zaprowadzeniu stanu wyjątkowego (s. 398), instrukcja szefa Sztabu Generalnego WP w sprawie ruchu zbrojnego na Górnym Śląsku (s. 404) i telegram Dowództwa Obrony Plebiscytu z 2.05. (godz. 13 min 15) dotyczący terminu wybuchu powstania (s. 405). Stan uzbrojenia i zapotrzebowania organizacji obrazuje raport (s. 407). Ostatnią pozycję źródłową jest meldunek DOP (2.05., godz. 24), w którym informuje się o niemożliwości odwołania już ruchu zbrojnego (s. 415).

Wydawnictwo poprzedzone zostało wstępem. Część końcową stanowią — wykaz skrótów, kalendarzyk ważniejszych wydarzeń na Górnym Śląsku w okresie od 1.01. do 2.05.1921 roku oraz spis przekazów i omówienia informacyjne w językach rosyjskim i angielskim.

Opublikowane przekazy źródłowe pochodzą z Archiwum AKT Nowych, Centralnego Archiwum Wojskowego oraz Wojewódzkich Archiwów Państwowych w

Katowicach, Opolu i Wrocławiu. Poszczególne pozycje ogłoszono w języku oryginału (polskim, francuskim, angielskim i niemieckim). Warto zaznaczyć, że na 198 przekazów aż 115 zaczerpnięto z Centralnego Archiwum Wojskowego. Właśnie te materiały nadały wydawnictwu decydujące znaczenia, gdyż dotyczą głównych problemów organizacyjno-wojskowych w okresie przygotowań do trzeciego powstania.

**DOKUMENTY I MATERIAŁY DO HISTORII
STOSUNKÓW POLSKO-RADZIECKICH.
TOM 8 (s. 748) i TOM 9 (s. 635), Warszawa 1974.**

Tom 8² obejmuje 351 pozycji z lat 1944—1945. Przekazy źródłowe informują o sytuacji w ostatnim okresie wojny, nowym etapie rozwoju stosunków polsko-radzieckich oraz pierwszych pokojowych miesiącach działania dyplomacji radzieckiej i polskiej na arenie międzynarodowej.

Wydawnictwo otwiera deklaracja Krajowej Rady Narodowej z 1 stycznia 1944 roku (s. 3). Dalej zamieszczono m.in.: oświadczenie Rządu RP na emigracji z 5 stycznia 1945 roku w związku z przekroczeniem przez oddziały Armii Czerwonej polsko-radzieckiej granicy, istniejącej do września 1939 roku (s. 6), oświadczenie rządu ZSRR z 11 stycznia 1944 roku w sprawie stosunków polsko-radzieckich (s. 14) i komunikat Prezydium Krajowej Rady Narodowej o solidaryzowaniu się z tym oświadczeniem (s. 19), pisma premiera Wielkiej Brytanii do rządu radzieckiego w sprawie granic Polski (s. 31, 57, 60) oraz uregulowania stosunków polsko-radzieckich (s. 39, 47, 51—52). Wartość poznawczą mają — referat sprawozdawczy z działalności Związku Patriotów Polskich w ZSRR (s. 80), uchwała w sprawie dalszych jego zadań (s. 97) oraz rezolucja w sprawie uznania Krajowej Rady Narodowej (s. 119), korespondencja dotycząca przesiedlenia ludności polskiej (s. 122 i 129), pismo skierowane do przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych o konieczności

---

² Poprzednie tomy tego wydawnictwa omówiono w Biuletynie nr 1, 1969 (s. 174—176) i nr 6, 1974 (s. 165—167).

utworzenia tymczasowego rządu polskiego (s. 131).

Wybrane pozycje związane są z kształtowaniem władzy na wyzwolonych terenach. Ogłoszono drukiem pisma — informujące o nawiązaniu kontaktu między rządem ZSRR a PKWN (s. 149) oraz powiadamiające o ukonstytuowaniu Polskiego Komitetu Wyzwoleniu Narodowego (s. 150). Inne pozycje dotyczą: porozumienia — między PKWN i rządem ZSRR o stosunkach między radzieckim wodzem naczelnym a polską administracją po wkroczeniu wojsk radzieckich na terytorium Polski (s. 155) oraz o polsko-radzieckiej granicy państwowej (s. 158), pobyt członków delegacji KRN w ZSRR (s. 165) i wymiany przedstawicieli dyplomatycznych (s. 178). Zamieszczone zostały też przekazy dotyczące spraw rządu emigracyjnego oraz związanych z powstaniem warszawskim. W publikacji znajduje się liczna grupa archiwaliów naświetlających przygotowania do konferencji poczdamskiej, jej przebiegu i ostatecznych rezultatów, a w tym i dotyczących zachodniej granicy Polski. Ponadto ogłoszono drukiem materiały obrazujące rozwój stosunków społecznych i gospodarczych pomiędzy Związkiem Radzieckim i Polską po wojnie.

Wiele przekazów źródłowych związanych jest z problematyką wojskową. Należy więc wskazać na szczególnie interesujące pozycje, jak: projekt wytycznych Dowództwa Głównego AL. w sprawie zadań organizacyjnych i bojowych w lutym i marcu 1944 roku (s. 25), pismo w sprawie organizowania w Sumach dalszych jednostek polskich (s. 54), pismo gen. Berlinga dotyczące formowania korpusu czołgów (s. 58), zarządzenie Sztabu Generalnego Armii Czerwonej w sprawie formowania Polskiego Sztabu Partyzanckiego (s. 99), memoriał dotyczący formowania Armii Polskiej w ZSRR (s. 100), rozkaz dowódcy AP wydany w związku z wkroczeniem na ziemie polskie (s. 135), dekret Krajowej Rady Narodowej o scaleniu Armii Ludowej i Armii Polskiej w jednolite Wojsko Polskie (s. 142). Zasygnalizowane zagadnienia uzupełniają inne archiwalia, które powstały już w drugiej połowie 1944 roku oraz na początku 1945 roku. Dotyczą one sprawozdawczości oraz dalszej rozbudowy i uzupełnienia wojska. Są to: informacja o liczbie oficerów Armii Czerwonej skierowanych do WP (s. 160), umowa między PKWN i rządem ZSRR dotycząca spraw finansowo-gospodarczych związanych z pobytom wojsk radzieckich na terytorium Polski, jak również polskich sił zbrojnych

formowanych na terytorium Kraju Rad (s. 180), sprawozdanie Polskiego Sztabu Partyzanckiego za okres maj—wrzesień 1944 roku (s. 268), dekret Prezydium Rady Najwyższej ZSRR o odznaczeniu 1 DP Orderem Czerwonego Sztandaru (s. 312), sprawozdanie Komisariatu Ludowego Obrony ZSRR o wydatkach na utrzymanie polskich jednostek wojskowych za okres od początku ich zorganizowania do 1 stycznia 1945 roku (s. 364).

Dalsze źródła obrazują końcowy etap wojny, wśród nich znajdują się: depesza z okazji zdobycia Berlina (s. 465), dekret Prezydium Rady Najwyższej ZSRR w sprawie odznaczenia jednostek polskich uczestniczących w walkach z najeźdźcą hitlerowskim (s. 469), rozkaz NDWP wyrażający podziękowanie oficerom Armii Czerwonej za ich pracę nad forowaniem i szkoleniem Wojska Polskiego (s. 567) oraz informacja o pomocy ekonomicznej okazanej ludności polskiej przez wojska 1 Frontu Białoruskiego od sierpnia 1944 roku do maja 1945 roku (s. 648).

Kolejny tom zawiera 311 przekazów źródłowych z pierwszych lat powojennej współpracy i twórczego działania przy budowie i rozwijaniu ekonomiki swoich krajów 1946—1949. Materiały te obrazują przebieg najważniejszych wydarzeń w stosunkach polsko-radzieckich związanych z umacnianiem więzów przyjaźni i braterskiej współpracy. Wiele przekazów pozwala poznać szerzej tło współpracy ekonomicznej, która odegrała doniosłą rolę już w początkowym okresie odbudowy zniszczonego kraju i przybrała szczególne rozmiary w okresie realizacji planu trzyletniego.

Archiwalia ogłoszone drukiem umożliwiają prowadzenie badań w zakresie rozwoju politycznych powiązań pomiędzy zaprzyjaźnionymi krajami. Ważnymi są również przekazy dotyczące współpracy kulturalno-społecznej.

Omawiając tom dziewiąty wydawnictwa warto wskazać na wybrane pozycje. Badacza zainteresować może bogaty w swej treści manifest z 3 czerwca 1946 roku uchwalony na I Kongresie Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (s. 131). Inne przekazy to: pisma Ministerstwa Spraw Zagranicznych ZSRR z czerwca 1946 roku w sprawie zwrotu Polsce statków (s. 136—137), uchwała Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 30 lipca 1946 roku w związku z zakończeniem repatriacji podstawowej masy wychodźstwa polskiego w ZSRR (s. 144) oraz komunikat Rządu RP i Rządu USRR z 7 maja 1947 roku o zakończeniu ewakuacji ludności ukraińskiej z terytorium

Polski do USRR i obywateli polskich z terytorium USRR do Polski (s. 212), sprawozdanie sekretarza generalnego Związku Patriotów Polskich z 10 sierpnia 1946 roku z działalności przedstawionej na akademii w związku z zakończeniem działalności ZPP (s. 150).

Interesujące są przekazy dotyczące spraw gospodarczych. Wymienić należy: umowę między Rządem RP i Rządem ZSRR z 18 września 1946 roku w sprawie pożyczki udzielonej Polsce przez Związek Radziecki (s. 162), umowę z 4 sierpnia 1947 roku w sprawie wzajemnych dostaw towarów w okresie 1.04.1947 — 31.03.1948 roku (s. 233), inne dwie umowy związane z dostawą zboża radzieckiego do Polski (s. 238 i 280) oraz umowę między Rządem RP a Rządem ZSRR z 26 stycznia 1948 roku o wzajemnych dostawach towarów w okresie lat 1948—1952.

Warto też wskazać na pozycje omawiające problemy granicy ukształtowanej po II wojnie światowej. Wymienić należy: komunikat PAP z 7 maja 1947 roku o zakończeniu delimitacji granicy między Polską a Związkiem Radzieckim (s. 213), protokół posiedzenia Mieszanej Komisji Polsko-Radzieckiej do delimitacji granicy państwowej między RP i ZSRR (s. 304) oraz uchwałę Rady Ministrów RP z 30 maja 1949 roku w sprawie zatwierdzenia dokumentów delimitacyjnych dotyczących polsko-radzieckiej granicy państwowej (s. 487).

Inna grupa przekazów dotyczy powrotu do kraju wielu dóbr kulturalnych, zabezpieczonych w czasie wojny przez władze radzieckie. Wymienić można między innymi: informację z 25 czerwca 1946 roku o przekazaniu przez USRR polskich zabytków kulturalnych (s. 138) oraz pismo rządu RP z podziękowaniami (s. 146), komunikaty o przesyłce do Polski rękopisów i starych druków (s. 211 i 266) oraz zbiorów bibliotecznych (s. 215), zawiadomienia o możliwości przekazania materiałów z biblioteki Ossolińskich we Lwowie (s. 292) i archiwum MSZ z lat 1920—1939, które odnaleziono na terenie Niemiec (s. 298), wreszcie pismo w sprawie rewindykacji druków i rękopisów Biblioteki Kórnickiej z ZSRR (s. 413).

W omawianym tomie zamieszczone zostały również wybrane pozycje, które mogą zainteresować historyka wojskowego. Wskazać więc można na kilka przekazów publikowanych w układzie chronologicznym. Są to m.in.: informacja z 4 stycznia 1946 roku o pożegnaniu grupy rzeczoznawców floty bałtyckiej, którzy brali udział we

odbudowie Polskiej Marynarki Wojennej (s. 3), pismo MSZ z 22 stycznia 1947 roku do dowódcy Północnej Grupy Wojsk Armii Czerwonej z prośbą o organizację ochrony mostów kolejowych podczas wielkich wód i kry (s. 12), uchwałą Prezydium KRN z 1 marca 1946 roku o nadaniu oficerom i podoficerom 105 samodzielnej eskadry lotniczej ACz orderów polskich (s. 32), pismo Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Buska-Zdroju o nadanie obywatelstwa honorowego miasta dla marszałka Związku Radzieckiego I. Koniewa (s. 60), informacja z 6 kwietnia 1946 roku o przekazaniu Polsce 23 okrętów przez ZSRR (s. 70, 71), dwa przemówienia — attachè wojskowego Ambasady RP w ZSRR z 15 października 1948 roku i Wandy Wasilewskiej na uroczystym zebraniu poświęconym piątej rocznicy bitwy pod Lenino (s. 400 i 403), umowa między Rządem RP a Rządem ZSRR z 14 grudnia 1949 roku o trybie kompensacji wydatków na utrzymanie i kształcenie żołnierzy LWP w wojskowych zakładach naukowych Związku Radzieckiego (s. 534). Zasygnalizować należy również szereg pozycji — w postaci informacji, komunikatów, pism — dotyczących patronatu nad grobami żołnierzy Armii Radzieckiej w Polsce (s. 161, 169, 431, 499); jeden przekaz źródłowy z 9 lipca 1947 roku dotyczy zbrodni faszystów niemieckich na jeńcach radzieckich w okolicach Ostrowi Mazowieckiej (s. 218).

Dokumenty i materiały ogłoszone zostały w języku oryginału (polskim, rosyjskim, angielskim). Pochodzą one z archiwów polskich i radzieckich. Każdy tom poprzedza wstęp oraz wykaz ważniejszych skrótów. Część końcową zaś stanowią: opis dokumentów, chronologia ważniejszych wydarzeń oraz indeksy — ważniejszych partii, organizacji i instytucji, dzienników i czasopism, nazwisk i nazw geograficznych.

**TEKI ARCHIWALNE. TOM 15. MATERIAŁY
ŹRÓDŁOWE. Warszawa 1975, s. 240.**

Omawiany tom materiałów źródłowych zawiera sześć pozycji z lat 1944—1947 przygotowanych przez pracowników archiwów.

Pierwsze opracowanie dotyczy organizacji i działalności Polskiego Komitetu

Wyzwolenia Narodowego w Lublinie (22.07. — 31.12.1944 roku). Maria Tarankowska (Warszawa) podała do druku dwa przekazy źródłowe: uchwałę PKWN z 9 sierpnia 1944 roku oraz program prac PKWN — przemówienie przewodniczącego PKWN Edwarda Osóbki-Morawskiego na posiedzeniu Krajowej Rady Narodowej w dniu 11 września 1944 roku zawierające podsumowanie dotychczasowej działalności PKWN. Publikowane źródła pochodzą z Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Druga pozycja została przygotowana przez Franciszka Cieślaka i Stefana Janickiego (Lublin). Autorzy opracowali dwanaście przekazów źródłowych związanych z problematyką społeczno-polityczną miasta Lublina w okresie od 25 lipca 1944 roku do 9 maja 1945 roku. Są to fragmenty sprawozdań miesięcznych działalności Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie dotyczące m.in. stosunku ludności do ZSRR, pomocy ZSRR, oceny działalności MO, współpracy stronnictw politycznych i organizacji młodzieżowych, spraw mieszkaniowych oraz oświaty i kultury. Ponadto zamieszczono uchwałę MRN w Lublinie w sprawie przemianowania ul. Spokojnej na ul. 22 lipca. Publikowane teksty pochodzą z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie, zespoły: Akta m. Lublina 1944—1950, Urząd Wojewódzki Lubelski — Wydział Społeczno-Polityczny.

Kolejna pozycja dotyczy odbudowy Warszawy w dokumentach z roku 1945. Józef Kazimierski (Warszawa) przygotował do druku dziewięć następujących przekazów źródłowych: Uwagi Komisji Rzecznawców ZSRR z organizacji odbudowy Warszawy (7 — 10.03.1945 roku), Notatka z zebrania kierowników resortów i wydziałów Zarządu Miejskiego m.st. Warszawy w obecności ob. Pronina, prezydenta miasta Moskwy i Masołowa z ZSRR, poświęcona odbudowie Warszawy (5.04.1945 roku), Przemówienie prezydenta Stanisława Tołwińskiego na plenarnym posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej w Warszawie (26.04.1945 roku), Uchwała powzięta na posiedzeniu Krajowej Rady Narodowej w dniu 6 maja 1945 roku w sprawie robót i zarządzeń pierwszej kolejności przy odbudowie m.st. Warszawy na rok 1945, Uchwała Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów w sprawie odbudowy Warszawy (25.05.1945 roku), Sprawozdanie Biura Odbudowy Stolicy z prac wykonanych w ciągu 3 kwartałów 1945 roku i zamierzenia na przyszłość (lipiec — sierpień 1945 roku), Protokół pierwszego posiedzenia komitetu Odbudowy Stolicy w

dniu 5 września 1945 roku (23.10.1945 roku), Referat inż. Romana Piotrowskiego pt. „*Obecna sytuacja na froncie odbudowy Warszawy*” (październik 1945 roku), Notatka dla ministra odbudowy w sprawie sytuacji w odbudowie Warszawy na dzień 1 grudnia 1945 roku, opracowana przez Romana Piotrowskiego, kierownika Biura Odbudowy Stolicy. Aneks zawiera wnioski i dezyderaty szczegółowe dla Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, opracowane przez przewodniczącego Rady Narodowej m.st. Warszawy, płka Mariana Spychalskiego (23.09.1944 roku). Wymienione przekazy źródłowe są przechowywane w Archiwum Państwowym m.st. Warszawy.

Czwarte opracowanie zostało przygotowane przez Bogdana Frankiewicza (Szczecin). Zawiera ono 11 sprawozdań sytuacyjnych obwodowych pełnomocników Rządu RP na Pomorzu Zachodnim z okresu wrzesień — grudzień 1945 roku. Sprawozdania dotyczą sytuacji ogólnej i politycznej, stanu bezpieczeństwa, sytuacji gospodarczej oraz akcji przesiedleńczej. Publikowane teksty źródłowe pochodzą z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, zespół: Urząd Wojewódzki Szczeciński — wydział Społeczno-Polityczny i Wydział Inspekcji.

Janina Zakrzewska (Warszawa) podała do druku obszerny stenogram posiedzenia Prezydium Naczelnej Rady Odbudowy Warszawy z 1 marca 1947 roku. Na posiedzeniu, któremu przewodniczył prezydent RP Bolesław Bierut omawiano następujące zagadnienia: 1) plan generalny odbudowy Stolicy, 2) plan trzyletni odbudowy Stolicy, 3) plan realizacyjny odbudowy Stolicy w roku 1947, 4) sprawy organizacyjne. Stenogram jest w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół: Społeczny Fundusz Odbudowy Stolicy — Rada Główna.

Ostatnia pozycja opracowana przez Bolesława Woszczyńskiego (Warszawa) zawiera informację Biura III Wiceministerstwa Obrony Narodowej o pomocy wojska udzielonej ludności cywilnej w roku 1946. Pomoc ta wyraziła się w następujących dziedzinach: wyżywienie, przemysł, konie, tabory, samochody, Publikowany tekst źródłowy pochodzi z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie.

Zamieszczone w omawianym tomie Tek Archiwalnych przekazy źródłowe zostały poprzedzone wstępami oraz opatrzone przypisami archiwalnymi i objaśniającymi.

**ARCHIWUM RUCHU ROBOTNICZEGO.
TOM 2. Warszawa 1975, s. 391; TOM 3.
Warszawa 1976, s. 399.**

Ogłoszony drukiem tom 2 zawiera wybrane materiały historyczne dotyczące ruchu robotniczego oraz sytuacji polityczno-społecznej głównie w latach drugiej wojny światowej.

Pozycją otwierającą wydawnictwo jest protokół pierwszego posiedzenia Krajowej Rady Narodowej (31.12.1943 — 1.01.1944 roku). W tekście opracowanym przez I. S k a r l i ń s k ą zawarte są najważniejsze wydarzenia historyczne, które wpłynęły na dalszy bieg wydarzeń w okupowany kraju. Z protokołem łączą się teksty: przemówień deklaracyjnych, ślubowania członków KRN, statutu Rady Narodowej, referatu o Armii Ludowej, odezwy KRN do Narodu, apelu do państw sojusznicznych, zarządzenia w sprawie walk bratobójczych, referatu o formach pracy konspiracyjnej oraz informacji o środkach finansowych KRN. Protokół przechowywany jest w Centralnym Archiwum KC PZPR.

W kolejności zamieszczono — w opracowaniu M. W i r u s z — „Protokoły Prezydium Zarządu Głównego Związku Patriotów Polskich w ZSRR (czerwiec 1943 — lipiec 1944 roku)”. Do druku podano 34 pozycje, które pozwalają przybliżyć badaczom dzieje ZPP. Wybrane protokoły mówią o problemach: wewnątrzorganizacyjnych, organizowania opieki i pomocy materialnej dla ludności polskiej, rozwijania szkolnictwa i życia kulturalno-oświatowego w ośrodkach polonijnych. Wartość poznawczą mają przekazy dotyczące nawiązania bezpośrednich kontaktów z delegatami Krajowej Rady Narodowej oraz prowadzonych wspólnie z nimi prac nad utworzeniem naczelnego organu władzy ludowej w wyzwolonej Polsce. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w tych protokołach znalazły też odbicie istotne sprawy związane z organizacją Armii Polskiej w ZSRR oraz kształtowaniem jej oblicza ideowego.

L. S m o s a r s k i podał do druku notatki protokolarne z posiedzenia Komitetu Centralnego PPR (maj — czerwiec 1944 roku). W trzech krótkich zapisach

naświetlony został przebieg dyskusji czołowych działaczy partii wokół stosunku do Centralnego Komitetu Ludowego w momencie zbliżającego się zwrotu w międzynarodowym i wewnętrznym położeniu Polski.

Następne pozycje opracowane przez H. B o r t n o w s k ą i H. B u ł h a k o w s k ą, — to trzy relacje żołnierzy Armii Ludowej, którzy uczestniczyli w powstania warszawskim. Autorami ich są: Witold Borowski („*Powstanie warszawskie na Żoliborzu*”), Karol Więckowski („*Powstanie warszawskie na Żoliborzu*”) oraz Maria Kordala („*Wspomnienie sanitariuszki*”).

Z problematyką sygnalizowaną wyżej związane jest następne opracowanie (I. S k a r l i Ń s k a, H. U r b a n i c k a) zatytułowane: „*Sytuacja ludności cywilnej w powstaniu warszawskim*” (w świetle materiałów radiostacji powstańczej Polskie Radio). Publikowane dokumenty (40 pozycji) przechowywane są w Centralnym Archiwum KC PZPR.

Na uwagę zasługują podane do druku przez J. J a k u b o w s k i e g o i J. S z c z e b l e w s k i e g o protokoły z pierwszych narad aktywu Polskiej Partii Robotniczej w środowiskach inteligencji. Opublikowany został materiał z posiedzeń przedstawicieli resortu oświaty (13 — 14.05.1945 roku) oraz lekarzy (20 — 21.08.1945 roku).

Ostatnią pozycją źródłową w omawianym wydawnictwie są „*Wspomnienia o partyjnej robocie (1931—1944)*” Mariana Spychalskiego, które zostały napisane w roku 1973.

W części końcowej tomu drugiego zamieszczono informacje o wybranych materiałach zasobu Centralnego Archiwum KC PZPR. Omówiono więc: zespoły akt kierowniczych działaczy socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy (R. S t a n i s ł a w s k a), akta kolekcji „Polacy w Rewolucji Październikowej i wojnie domowej w Rosji” (A. U m i Ń s k a) i akta związku uczestników walk o wolność Hiszpanii w latach 1936—1939 (J. P a s z t a).

Również tom trzeci zawiera wiele ciekawych przekazów, zasługujących na szczególną uwagę badacza. Opublikowano w nim cztery obszerne opracowania źródłowe.

Pierwszą pozycją są „*Wspomnienia robotników uczestników rewolucji 1905—*

1907 w Królestwie Polskim”, opracowana przez A. K o c h a n o w s k i e g o przy współpracy R. S t a n i s ł a w s k i e j. Zamieszczono tu materiały 15 robotników, którzy bezpośrednio brali udział w tych wydarzeniach. Teksty te, jak podano we wstępie, powstały w drugiej połowie lat dwudziestych z inspiracji Polskiego Archiwum Komunistycznego w Moskwie. Obecnie, w postaci mikrofilmów i fotokopii, przechowywane są w Centralnym Archiwum KC PZPR.

Kolejna pozycja opracowana przez F. T y c h a to „*Nieznane listy Róży Luksemburg de działaczy SDKPiL*”. Ogółem ogłoszono drukiem dwadzieścia pięć listów, które pochodzą z lat 1894—1913. Wydawca odnalazł te przekazy w zbiorach Instytutu Marksizmu-Leninizmu przy KC PZPR w Moskwie. Publikowane źródła dotyczą spraw związanych z historią polskiej socjaldemokracji, a również Socjaldemokratycznej Partii Niemiec.

W tym samym opracowaniu ogłoszono drukiem pracę członka kierownictwa SDKPiL, Zdzisława Ledera, o Leonie Jogichesie-Tyszce. Wydawca w obszernym wstępie wyjaśnił dzieje tego tekstu, który uważany był za zaginiony. Przekaz dotyczy wybitnej postaci polskiej socjaldemokracji. Leon Jogiches-Tyszka był też współzałożycielem Związku Spartakusa i pierwszym sekretarzem Komunistycznej Partii Niemiec. Opracowanie biograficzne składa się z przedmowy oraz dwóch części podzielonych na siedem rozdziałów chronologicznie ujmujących życie i rewolucyjną działalność Tyszki.

W kolejności podano przekazy pod ogólnym tytułem: „Polska lewica emigracyjna w Belgii. Wspomnienia działaczy”, w opracowaniu K. M a j i H. B u ł h a k o w s k i e j. Są to cztery wspomnienia obrazujące życie społeczne i polityczne wychodźstwa polskiego w Belgii w okresie międzywojennym, podczas okupacji hitlerowskiej oraz po wyzwoleniu. „Ukazują one jednocześnie — czytamy we wstępie — drogi, które wiodły emigrantów polskich do ruchu komunistycznego”. Autorami tych wspomnień są górnicy węglowi ze starej, międzywojennej emigracji zarobkowej oraz nauczyciel polskich punktów szkolnych, który przybył do Belgii w 1946 roku.

Wszystkie pozycje zamieszczone w omawianych tomach opatrzone są wstępami oraz obszernymi przypisami wyjaśniającymi i archiwalnymi. Wartość

poznawczą mają notki biograficzne postaci, które zostały zasygnalizowane w tekstach źródłowych. Pomocne w korzystaniu są indeksy osobowe. Każdy tom kończą „*Listy do redakcji*”.